

ske ramme; selv om Paul G. Ørberg holder sig inden for den, har han med sin bog ydet et vægtigt bidrag til den historiske litteratur.

Thomas Riis

LARS-HENRIK SCHMIDT & JENS ERIK KRISTENSEN: Lys, luft og renlighed. Den moderne social-hygiejnes fødsel. Kbh., Akademisk forlag, 1986. 215 s. Ill.

Renlighed er en dyd i den nordeuropæiske kultur og selvforståelse. I kraft af vores opfattelse af de rette normer for renlighed og hygiejne afgrænser vi os overfor andre dele af jordens befolkning, f.eks. de »sortsmudskede sydeuropæere«. Men sådan har det ikke altid været, og om årsagerne til at renlighed er blevet en samfundsdyd handler denne bog. Forfatterne er idehistorikere og emnet ligger i forlængelse af den relativt store interesse for hygiejnen som en del af den borgerlige kultur, som historikere og etnologer har udfoldet i de sidste fem-seks år, en interesse der er udsprunget af den mentalitets- og bevidsthedshistoriske bølge, som har skyllet hen over historiefaget.

Analysen af hygiejnens udvikling fra 1700-tallet til idag er ikke tænkt som endnu et bidrag til borgerskabets kulturhistorie. Derimod samler interessen sig om begrebet hygiejne, om dets udvikling fra en »etisk og socialfilosofisk kategori« til »et teknisk-videnskabeligt begreb« for at ende som »en almindelig ideologisk betegnelse i hverdagslivet« (s. 11). Den nærmere udforskning af denne proces må nødvendigvis være historisk og derfor rummer bogen også en del afsnit af mere historisk karakter.

I disse identificeres lægevidenskabens udvikling i det 19. århundrede – især bakteriologien – som hovedårsagen til at hygiejnebegrebet indsnævredes fra det klassiske ideal for sund og rigtig levevis til en videnskab rettet mod enkeltstående fænomener. Den anden del af processen krævede ifølge forfatterne iværksættelsen af et »gigantisk opdragelsesprojekt«, og agenten herfor var det 20. århundredes ideal af en husmoder. Resultatet har været, at hygiejne idag stort set er identisk med renlighed, en renlighed som mere udøves af æstetiske årsager end egentlig sundhedsmæssige.

Ved at sammenligne det 20. århundredes hygiejneforståelse med 1700-tallets merkantilistisk begrundede medicinske politik og det 19. århundredes socialt bevidste hygiejniske forskning begrundet forfatterne en hypotese om, at den moderne hygiejne er rettet mod at sikre en bestemt befolkningskvalitet. Ældre tiders hygiejne tog derimod sigte på at sikre hele befolkningens overlevelse. Det 20. århundredes vesteuropæiske kultur kan således defineres som essentielt dødelig – eller letal, med forfatternes sprogbrug. Spørgsmålet om hvem der har ret til at overleve ikke bare diskuteres, men der findes også specielle »overlevelsesstrategier«. Der går en lige linie fra nazismens gaskamre til vore dages bioteknologi og gensplejsning.

Siden arilds tid har mennesker søgt at skabe orden i deres liv – og i denne proces er det enkelte menneskes verdensbillede blevet skabt. Hygiejnen udgør en af de måder hvorpå ordningen af kaos har fundet sted. Gennem hygiejnen i dens forskellige historiske varianter er menneskers liv blevet organiseret, og mennesker har administreret deres eget og andres liv på baggrund af hygiejnens krav. Set i

dette perspektiv bliver undersøgelsen af hygiejnebegrebets historie også en analyse af, hvordan de samfundsmæssige magtrelationer udfoldes på individniveau. Det bliver et bidrag til rationalitetens historie og derfor af interesse for idéhistorikere.

»Lys, luft og renlighed« giver en ramme for forståelse af hygiejnebegrebets udvikling i de nordeuropæiske lande i de sidste fire hundrede år. Men der er tale om en ramme, som man bestemt ikke kan være ukritisk overfor – og dét af to grunde. For det første fordi forfatterne søger at bringe hygiejnens udvikling i samtlige nordeuropæiske lande – i praksis vil det sige England, Tyskland og Danmark – på een og samme formel, hvilket efter min opfattelse er tvivlsomt. De sociale og politisk-ideologiske forhold alene i disse tre lande var forskellige, og derfor indtog hygiejnen også en forskellig placering i de herskende kulturer i de tre lande. For det andet, fordi bogens idéhistoriske tilgangsvinkel gør, at man i højere grad bevæger sig i idéernes verden end i virkelighedens. I de teoretiske afsnit levnes ingen plads til diskussion af, hvordan de sociale og politiske forhold har indvirket på hygiejnens udformning. Derimod afsløres det flere steder i de mere empiriske – historiske – afsnit, at de herskendes forståelse af hygiejnens form og indhold ikke bredte sig til det resterende samfund uden konflikter – f.eks. i form af 68-ungdomsoprøret eller bevarelse af klassespecifikke madkulturer.

I behandlingen af virkeliggørelsen af det »gigantiske hygiejneopdragelsesprojekt« i det 20. århundrede undrer det mig, at det bliver husmoderen som alene får tildelt den afgørende rolle. Efter min mening har indførelse af almindelig tvungen skolegang spillet en mindst lige så vigtig rolle for udbredelsen af borgerskabets syn på orden og renlighed, en viden som blev formidlet gennem undervisningen, f.eks. i skolekøkkenet, i skolens arkitektur, i de uskrevne love for hvordan bygningerne skulle bruges af børn og voksne og i den elementære omsorg, som skolen følte sig kaldet til at yde en social forarmet befolkning, f.eks. bespisning, bad og lægetilsyn.

Ning de Coninck-Smith

BJÖRN THORSTEINSSON: Island. Under medvirken af BERGSTEINN JÓNSSON og HELGI SKÚLI KJARTANSSON. Politikens Danmarks Historie. Under redaktion af SVEND ELLEHØJ og KRISTOF GLAMANN. Politikens Forlag, 1985. 312 s. Ill.

Denne bog om Island skulle som et bind af Politikens Danmarks Historie strengt taget kun have omfattet perioden fra 1382, da dronning Margrete 1.s søn Olav blev hyllet på Altinget, til 1944, da det sidste formelle bånd mellem Island og Danmark blev brudt ved opsigelsen af kongefællesskabet og proklamationen af republikken Island. Men fornuftigvis har redaktionen dog besluttet at medtage tiden både før og efter denne epoke, så bogen fremstår som en fuldstændig Islandshistorie fra landnammet i slutningen af 800-tallet til tiden omkring 1980.

Der er tilstræbt en bred skildring, men man kan næppe med rette påstå, at bogen er letlæst, i hvert fald ikke uden væsentlige forudsætninger. Den virker desværre temmelig uegal, snart stopfyldt med detaljer, som det vist for de fleste ikke-islændinge er vanskeligt at bruge til noget, snart malet med en meget bred pensel. Side 239 orienteres vi detaljeret om stemmetallene ved valget i 1908. Om